

KAFÝYE VE REDÝF ÜZERÝNE

Ekleyen Üçüncü Yeni
Pazar, 07 Pubat 2010
Son Güncelleme Pazar, 07 Pubat 2010

MEHMET PEKTAĐ

Biz redif diyecektik. Redif demeden kafiye diyelim. Kafiye kelimesi Arapçada önceleri "beyitler halinde söylenmiş hikmetli veya hicivli söz." manasına geliyordu. Daha sonraları sırasıyla bu manzum sözün yapısı olan beyit, şiir ve bugünkü manasını kazandı. Cahiliye devri Arap şiirinde kafiye bugünkü anlayışa göre yarım kafiye beklinde (menzil/mirsel, abd/samed) gibi.

Merhabalar kıymetli dostlarıım;

Sözlerime Apık Çepni Bey'e tekrar teşekkür ederek başlıyorum. Biz, çalışmalarıımız sırasında şiire kendimizi kaptırdık gidiyorduk ama tekniği üzerinde fazla konuşmuyorduk. Çepni'nin bu noktaya dikkat çekmesiyle uyandık ve şiir teknikleri üzerinde konuşmaya başladık. Ne güzel. Böylelikle grubumuzda edebiyat sohbetlerinin kapısı aralanmış oldu. Çepni'nin şiirlerime eleştirisi ile ilgili bir yazı hazırladım, onu girektim ancak değerli arkadaşlarımız Mehmet Pektaş'dan bir yazı geldi ve öncelikle ona verdim. Pektaş, halen edebiyat fakültesi çatısı altında (Edebiyat öğretmeni, Gazi Üniversitesinde master yapıyor) meseleye vakıf olduğundan, konuyla ilgili görüş ve tespitlerini yazıp göndermesini istedim. Sağ olsun bizi kıymatlı güzel bir yazı kaleme alarak, göndermiş.

Size söylemiştim; burada çok yeni bilgiler öğreneceğiz. Buna vesile olan Apık Çepni'ye tekrar teşekkür ederek, sizleri Mehmet Pektaş'ın nefis değerlendirmesiyle baş başa bırakıyorum. Buyurun bilgi sofrasına...

Sefa Koyuncu

....._.....

MEHMET PEKTAĐ

Merhabalar efendim,

Hepinize saygı ve sevgilerimi sunuyorum. Genellikle gruptaki konular üzerinde en son yazanlardan birisi oldum. Bu mesaj vesilesiyle Ramazan bayramınızın ilk kutlayan olayım.

Grupa başta en küçüğünüz belki de benimdir. Bu yüzden ne söylediğimi bilmesem de haddimi bilmek isterim. Bu yüzden çok zaman aktif bir katılımcı olarak değil, izleyici olarak takip ediyorum. Redif ve kafiye üzerine yazılanları kendimce yeterli gördüğüm için de bu konuya katılmamıştım. Aranızda bulunmaktan çok mutluyum. Hepinizi ayrı ayrı takdir ve tebrik ediyorum. Ayrıca eğer haddimi ve saygı çerçevesini aştığım yerler olursa pimdiden affımı rica ediyorum.

Şiirle başlayalım. Şiir insanlığın en eski sanatlarından bir tanesi. Şiir için ne bir alete ne de somut bir nesneye ihtiyaç var. Malzemesi direkt söze dayanıyor. Bu yüzden ki ilk şiir hangisidir, kim tarafından, kime, ne amaçla, hangi sosyal, siyasi ve ekonomik şartlar altında söylenmiştir ve söylendiği ortamda da nasıl karşılanmıştır bilemiyoruz/ bilemeyeceğiz. Zaman zaman insanlar için önemi azalıyor artsa da aradan bin yıllar geçti, şiirin yolculuğu hala devam ediyor. Peki şiir nedir? Madem insanlığın buurunu ve buuraltısını bu kadar derinden meşgul

etmiptir ve hala etmektedir, piir nedir? Bu soru sadece bir grup tartýpma sayfasýnda kalmasýn. Bu konu üzerinde yazýlanlarý okuyalým. Kim ne demiþ? Piir neymiþ, nasýl bir peymiþ? Hangi eðitim çevresinden, hangi yap grubundan olurlarsa olsunlar çevremizdeki insanlara da sorulým; "piir nedir?" diye. Sonra kendimiz oturup bir piir tanýmý yapalým. Tanýmýmýzý diðer tanýmlarla karþýlaþtıralým. Bu iþi grupta "piir nedir?" diye bir baþlýk açarak da yapabiliriz. Ayný grupta ayný düþünceler etrafýnda birleþilmesine raðmen eminim çok deðiþik tanýmlar çýkacaktır. Bu da gösteriyor ki piir çok öznel bir sanat. Þimdiye kadar yapılmýþ olan sayýsýz taným var ama hiç kimse diyemez ki 'iþte falancanýn yaptýđý taným, piirin tanýmýdır'. Bu taným þimdiye kadar yazılmýþ bütün piirleri kapsar.' Eðer elimizde böyle bir taným olsaydı iþimiz çok kolay olurdu. Çok rahat kuralları maddeleyiverirdik. Sonra da derdik ki bu kurallara uyanlar piirdir; gerisi deðildir. Kurala uyan piirlerin sahipleri þairdir, diðerleri deðildir. Ama diyemiyoruz. Uç bir örnek mi olur bilemiyorum Nurullah Ataç piirden anlamak Akif'in þair olmadýđýný söylemekle baþlar diyor. Bir taraftan Akif göklere çýkarýlýyor.

Piir tanýmý konusunda þöyle bir þey yapadým. Mahalli bir þairler derneðinde yirmi kadar þair vardý. Baþkan herkesten piir tanýmý yapmalarýný istedi. Sýrayla herkes bir taným yaptı. Birisi Allah'ýn verdiði ilhamýn þairin gönül aynasýna yansýmasýdır, dedi, birisi duygudur dedi, bir diðeri düþüncedir, aþktýr, sevgidir vs vs. Áþyk tarzý yazan bir emekli öðretmene aynen þu cümleyi kullandı "Piir adamýn sofrasýndaki aþtýr". Bilhassa benim bölgemde aþ deyince akla ilk bulgur pilavý gelir. Bu belki çok basit bir örnek ama ben bu basit olaydan önemli dersler aldým. Belki de yapılmýþ en ilginç piir tanýmlarýndan bir tanesidir. Peki yanlýþ mıdır? Veya peþinde olduðumuz mutlak ve tek piir tanýmý bu mudur? Yani binlerce yýllık piir aþ mı demektir? Tanýmý yapan kiþi belki kendi piirinin tanýmýný yaptı. Onun için piir o. Bizim içinse belki çok daha farklı þeyler. Demek istediðim þimdiye kadar yapılan tanýmların tamamý en fazla þairinin piirini tanýmlyyor. Þair de diðer piirleri genellikle bu çerçeveye deðerlendiriyor. Piir anlayýþý kendi piirlerine benziyorsa piir, benzemiyorsa piir deðil. Oysa piir, þair, eleptiri $1+2=3$ veya $x.y=z$ bu kadar basit bir þey olmamalı. Piir, insanýn en derin ruh halini yansýtıyor. Bir anlamda insanýn özünün sayýsýz bilinmeyenli denklemini sunuyor. Bir yerlerde okumuþtum. Bir ressamdan bahsediyordu. Ben isimleri hatýrlamadýđým için biraz masal gibi anlatayým. Bir ressam varmýþ. Bu ressamın bir de öðrencisi varmýþ. Öðrenci kendi kendisine artýk olgunlaþtıđýný düþünüyormuþ. Bir gün ressam öðrencisini yanına çađırmýþ ve þehrin en kalabalık caddesine giderek duvara bir resim yapmasýný söylemiþ. Öðrenci hocasýnýn dediði þekilde resmi yapmýþ. Ressam bu defa "Git ve oraya bir kutu kırmızı boyayla bir de fırcayı koy. Resmin üzerine de beðenmediðiniz yerleri iþaretleyin diye yaz" demiþ. Öðrenci denileni yapmýþ. Bir hafta sonra hoca öðrencisini duvara bakması için göndermiþ. Öðrenci çok üzgün bir þekilde dönmüþ ve hocasýna resmi bırakacađýný söylemiþ. Hocayla beraber resme bakmaya gitmiþler; resim kırmızı çarpý iþaretlerinden görünmez halde. Bunun üzerine hoca öðrenciye "Þimdi de" demiþ "Bu duvarın tam karþısýndaki þu duvara bir resim yap." Öðrenci denileni yine yapmýþ. Hoca bu defa "Þimdi git o resmin yanına her renkten birer kutu, her fırcadan da birer tane koy. Resmin üzerine beðenmediðiniz yerleri düzeltin diye bir yazı as" Bir hafta sonra týpký ilk resimde olduðu gibi resme bakması için öðrencisini göndermiþ. Bu defa öðrenci sevinçle gelmiþ. Resmin üzerinde en ufak bir iþaret bile yokmuþ. Eleptiri biraz da böyle bir þey. Eleptir denilince herkes bir taraflara çizik atıyor. Göz ardý edilense eser sahibi.

Ben yýllardýr kimseye beni eleptirin demiyorum/diyemiyorum. Belki hassas birisi olupumdandır, eleptirilerden çok etkileniyorum. Yazdýđýmý yüz kiþi beðense bir kiþi beðenmese hele bunu "bu da piir mi?, böyle piir mi olur?" tarzýnda ifade ederse beni kalemi býraktýracak seviyeye getiriyor. Baþta da söyledideðim gibi piir basit bir þey deðil. Kaynađý direk insanýn özünden. Yine bu yüzden bana eleptirmem için piir gösterdiklerinde en azýndan "hoþ" diyorum. Piiri yazdıktan sonra bir baþkasýna okutmak zaten birçok cesaretin üstünde bir davranýþ. Belki doðrudur belki yanlýþtır bilmiyorum.

Biz redif diyecektik. Redif demeden kafiye diyelim. Kafiye kelimesi Arapçada önceleri "beyitler halinde söylenmiş hikmetli veya hicivli söz." Manasýna geliyordu. Daha sonralarý sýrasýyla bu manzum sözün yapýsý olan beyit, þiir ve bugünkü manasýný kazandı. Cahiliye devri Arap þiirinde kafiye bugünkü anlayýþa göre yarým kafiye þeklindeydi. (menzil/mircel, abd/samed)gibi. Kur'an-ý Kerim'deki seciler þairlere yeni ve zengin sesli kafiye için ilham kaynađý oldu. Ebü'l-Alâ Maari (öl. 1057) kafiyede deđiplik yaparak bu benzerliđi iki sese çýkardı. Daha sonra da kafiye harflerini, harekelerini, çeþitlerini, hatalarýný konu alan ilmü'l-kafiye (kafiye ilmi) dođdu ve pek çok eser yazıldı.

Kafiyenin kesin deđipmez bir tarifi yapýlamamýþtır. Zevk ve anlayýþa göre pek çok tarifi vardýr, bu tanýmlardan belli baþlýlarýný alalım:

"Beyitlerin veya mýsraların bazý esaslara göre son harflerinin uygunluđu"dur (Þemseddin Sami- Kâmus-ý Türki)

"Beyit sonunda olan seci, seciin aslî harfi" Ahmet Vefik Paþa/Lehçe-i Osmani

"Aruz ilminin kýsýmlarýndan olup þiirin fevâsýlýný bildiren özel usul ve kaideler. Mýsraların yahut beyitlerin sonlarında veya sonu sayýlacak yerlerde bulunan harf veya kelimelerin sesi, sesdeþ bakýmýndan birbirleriyle ayný olmasý"dýr. (Ali Seydi/Kamus-ý Osmanî)

"Nazýmda mýsra sonlarýnýn ayný kelime veya eklerle olmamak üzere ayný sesi vermesi, uyak" TDK sözlüđü

"Nazýmda þiirlerin sonlarında tekerrür eden ve ayni sesi veren harflerin hareke ve sükûn hallerindeki birleþmeleri." Ferit Develliođlu

Kafiye eski Yunan, Latin, Çin, Sanskrit ve Ýbrani þiirinde kullanýlmamýþtır. Daha sonra Batý þiirinde görülen kafiyenin Türk, Ýran veya Arap þiirinden geçtiđi de rivayet edilir. (Þ.Sami Kamus-ý Türki) onun Türk, Ýran ve Arap þiirinde çok eski zamanlardan beri bulunduđu ve hatta ilk kafiyeli þiirlerin de Türklere ait olduđu söylenir. Buna delil olarak Türk þiirinin kafiye temelinde dayanmasý, ahenk unsuru olarak vezinden önce gelmesi, en küçük parçadan en büyüđüne kadar hepsinde baþta veya sonda aliterasyon, asonans, redif ve yarým kafiyenin bulunmasý gösterilmektedir.

Halk edebiyatýnda kafiyeye ayak denilmiþtir. Bu isim, halk oyunlarıyla ilgi kurularak verilmiþtir. Bir oyunda ayaklarýn figürü nasýl diđer oyunlarýnkinden farklı ise, deyiþlerdeki ayaklarýn da birbirinden ayrý olmasý ona bu ismi verdirmiþtir.

Divanlardaki manzumeler kafiyelerinin son harflerine veya rediflerine göre tertip edilmiþlerdir. Divan þiirinde müfredlerin dýþýnda kafiyesiz þiir türü yoktur. Tanzimat, Servet-i Fünûn ve daha sonraki dönemlerde de deđipen azalan bir ihtiyaçla günümüze kadar gelmiþtir.

Ýslamiyet öncesi eserlerde kafiye, geniþ þekilde kullanýlmýþtır. Ozanlarýn, þaman, kam, baksýlarýn bir besteyle özel bir dikkatle söyledikleri ve söyledikleri manzume ve dualarýn tesirini biraz da kafiyeye sađlanan ahenge bađlamak gerekir. Kafiye Türk edebiyatýnýn her devrinde karþýmýza çýkmaktadır. Baþlangıç tarihini tespit etmek de mümkün deđildir. Kafiyenin sadece manzumelerde deđil tekerleme, bilmece ve atasözleri, hatta masal ve fýkralarda dahi bulunmasý kafiyenin Türk edebiyatý ve toplumundaki yerini göstermektedir. "Az gittik uz gittik, dere tepe düz gittik. Bakarsan bađ, bakmazsan dađ olur.bilinmedik aþ ya karýn ađrýtır ya baþ."

Ýlk þiirlerimizdeki kafiyeler oldukça basitti. Bazýlarý bugünkü manada kafiye olamayacak kadar zayıftý. Yarým kafiyeler, ahenk benzerliđi sađlayan kelimeler kafiye olarak bolca kullanýlmýþtır. Ýslamiyet öncesinde kafiyenin vurgulu kelimedede bulunmasý sebebiyle önceleri mýsranýn baþýnda olduđu ve daha sonra vurgunun sona geçmesiyle de mýsra sonlarında yer aldýđý görülmüyor. (R.R.Arat'ýn görüþü)

1-Mýsra baþýnda kafiye (aliterasyon)ayný harf veya hecelerini tekrarý beklindeydi.

*Ya*ruk tengriler yarlukazýn

*Ya*vapým birle

*Ya*kýþýpan adrýlmalým

2-Baþta kafiye olmakla beraber sonda da redif bulunmuþtur.

*Tü*pinde olukma öl* meki bar*

*Tü*nerig tamuka tüþ* meki bar*

*Tü*menlig yekler kelir *tiyür*

*Tu*manlýg yekler ayar *tiyür*

3-Baþta asonans (veya aliterasyon) ve sonda redifli kafiye kullanýlmýþtır.

*Ö*ng baþlap adkangularka biligler k* açar*

*Ö*küp kara ayýg yollug urugug s* açar*

*Ö*glüg kiþi istim tutçý yasmaksýz b* açar*

*Ö*seliksiz yig nýrvannýng kapýgýn *açar*

Ýslam muhitine girildikten sonraki manzumelerde kafiye, parçanın sonuna yerleþmiþtir. Bunda R.R. Arat'ın vurgulu kelimenin cümle sonuna geçmesiyle sona geldiði görüþünden çok yeni dinin verdiði aþk ve heyecanla her þeylerini Ýslamileptirmeye çalıþan Türklerin, þiirlerini de dini edebiyatın en mükemmel örneði Kur'an-ý Kerim'i örnek alarak yazmýþ olmaları rol oynamýþtır. Bu dönemde Kur'an-ý Kerim ve hadis kitaplarının tercüme ve tefsiri, akaid kitaplarının telifi, bu yeni Müslümanlar'a þekil verirken, ayet sonlarındaki kafiyelerin de þairlere ilham kaynađý olması dođaldır. Nitekim C. Huart, Arap edebiyatında Kur'an-ý Kerim'le baþlayan secili yazmanın zamanla alanını geniþleterek þiiri de içine aldıđını söylemektedir.

Ýslami dönemin ilk devirlerinde kafiye genellikle yarým kafiye ve rediflerden ibaretti.

Türklük çeçek yazýldý

Barçýn yadým kerildi

Uçmak yiri körüldi

Tumlug yana kelgüsüz

Divanü Lügati't Türk

Bilig kýymetini biliglig bilir

Ukuþka agýrlýk ukuþdýn kelir

Kutadgu Bilig

Eþitgil biliglig negü tip ayur

Edebler baþý til küdezmek tiyür

Tiling bekte tutgýl tiþing sýrmasun

Kalý çýksa bektin tıpingi sýyur

Atabetü'l Hakayýk

Bunun yanýnda redifle de ahenk sađlanmýptýr.

Kirikken tonlar kýrýn

Suv öze yumýp kerek

Söz kiri kitmes yusa

Netegin kýmýp kerek

Âþýklar zayýf kafiyeleleri ezgilerle kuvvetlendiriyorlardý. Divan þairleri ise müzikaliteyi sađlamak için tam ve zengin kafiyeleleri kullandýlar. Halk þairleri gibi yarým kafiyeleleri kullanmak da þairler için bir çeþit kusur sayýldý. Yalnýz maninin tesiriyle tuyuglarda cinasly kafiyeleleri kullanylmýptýr. Divan þairinde kafiye kelimelerinin ayný dilden olmasý ve hatta ayný cinsten bulunmasý þartý da vardý. Arapça bir isimle, Arapça bir isim: Farsça bir sýfatla Farsça bir sýfat; Türkçe bir fiil de Türkçe bir fiille kafiyeleleri yapýlmak zorundaydý.

Kafiyeleleri sadece ses estetiði olarak düþünen þairlerin bu kuralýn dýþýna çýktýklarý da görülmüþtür. Bunda kafiye bulmada oldukça esnek ve rahat olan âþýk edebiyatýnýn tesiri büyük olmuþtur. Çünkü onlar bir kýtada Türkçe, Arapça, Farsça kelimeleri kafiyeleleri yapmakta zarar görmemiþlerdir.

Sinan Paþa Tazarrunamesinde "Ey gözlerin nuru, gönüllerin süruru! Baþýmýzýn tacý, gönül ehlinin miracý..." diyerek parçayý öðrenilmesi kolay bir hale getirirken müzikaliteyi de birinci plana almýptýr. Hatta Hoca Sadeddin Efendi bile Tâcü't-tevârih'inde yer yer bunu yapmaktan geri durmamýptýr. Divan edebiyatýnýn kafiyeleleri yazý birliðine dayanýrdý. Organik olarak birbirine bađlý beyit sayýsý yüze varan kasidelerde ayný sesi veren elli kadar deðipik kelime bulma mecburiyetinde bile bu prensipten vazgeçilmemiþtir. "göz kafiyeleleri" olarak özetlenebilecek bu anlayýþta kafiyelelerinin ayný harflerle yazýlmasý þartý. Bir kelime sonunda (eski yazý) harflerden hangisi varsa diðer kelimelerin sonunda da ayný harfin bulunmasý gerekirdi.

Bunun yanýnda ayný sesi verdikleri halde yazýlýþlarý farkly olan merkeb, hep- eyvah, sabah- zâbit- sabit, gibi kafiyeleleri bile ayýplý kafiyeleleri sayýlmýþ.

Genç þairlerden Hasan Âsaf, þairlerini topladýđý bir defteri Rezaizâde Mahmud Ekrem'e sunarak bir "Takriz" ister ve daha sonra bunlardan "Burhân-ý Kudret"i Musavver mâlumat dergisinde yayýmlar.

Zerre-i nûrundan iken muktebes

Mihr ü mahe etmek ipâret abes

Beytinin ayrý s harfleriyle biten kafiyeleleri (muktebes, abes) için ayný dergide þu þekilde tenkide uđrar: "Sizin gibi þairliðe yeltenen nevrisedgân, evvelce hangi kelimenin hangi kelimeye kafiyeleleri olacađýný öðrenmelidir de sonradan tanzîm-i eþ'âra çalyþmalý. Öyle kafiyeleleri kulak içindir, falan gibi manasly lakýrdýlara havâle-i sun'-ý itibâr ederseniz emin olunur ki 'gehvâre-yi zerre'ye bin kere kafiyeleleri etmekten kurtulamazsýnýz". Konu polemik haline gelir. Üstat Rezaizade Mahmud Ekrem "kafiyeleleri sem' içindir, basar için deðildir." Görüpünü savunmaktadýr. R.M. Ekrem'e hücumlar yapýlýr. Muallim Naci de,

Kafiyeleleri kulak içinmiþ, býrakýn kafiyeleleri

Böyle tâlim ediyor, vay gidi üstâd-ý edeb"

diyerek Ekrem'in görübüne karşy çýkar. Servet-i Fünuncular Ekrem'in görüplerini benimsediklerinden divancıların yanapmadýklary yazymy başka fakat sesleri yakyn kelimeleri kafiye olarak kullanmaktan çekinmezler. Piirimizde kafiyede ilk deđibiklik böyle başlar. Tefik Fikret hep'le, heb'i hiç'le tehy'ci, mu'vec'le ge'ci Cenap Pahabeddin nigah'la sabah'y kafiye yapty.

Sen tren ben vapurda pür-temkîn

Atýlýrken sen Ýskoç ellerinin

T. Fikret

Cenap Pahabeddin de bu kafiye anlayýpýyla piirin kolaylýda deđil güzelliđe yaklaptyđýný belirtir. Bu tartýpmadan sonra kafiyenin kulak için olduđu anlayýpý yerleşir. 1928'de Latin harflerine geçilince bu konu yeniden gündeme gelir. Hemen hemen ayný sesi verdikleri halde yazýlýplary farklı olan bađ-membâ, varsa-sađ, içi-çiđ, dađ-edâ, sevdâ-dađ gibi kelimelere özel bir yer verilmiş, yazýlýplary benzemeyen, fakat çýkýp yerleri birbirine yakyn harflerle "a,i,đ" yapılan ahenk de kafiyeden sayýlmýptyr.

Harf devrimiyle beraber görülen bir diđer yenilik piirin zayıf kafiye sayýlan rediflerle yazýlmasýdır. Âbýk tarzýnda çokça görülen bu özellik XX. Yy pairleri tarafýndan başaryyla uygulanmýptyr.

Bir dolap gýcýrdýyor uzaklarda durmadan

Epya aksetmiş gibi týlsýmlý bir uykudan

Kafiye 1940'larda ilk þuurlu manifesto ile esasly bir darbe yedi. Kafiye ananesini yýkmak için de, ilk insanların ikinci satýrýn kolaylykla hatýrlamasý için kullandýklary kafiyeyi sonradan sevip yaygýnlaptyrdýklary ve bunu ustalýk saydýklarýný, aslynda piirde var olan ahengi, anlayýpý kýt insanlara vezin ve kafiyeyle duyurmanýn bölük olduđunu, ahengin vezin ve kafiyeye rađmen mevcudiyetini söylediler.

Kafiyelerin çepitlendirilmesi ve isimlendirilmesi konusunda ayrı görüpler ve tasnifler vardýr. Kafiyeyi açık, kapalý, iç ana kafiye olarak ayrı bir gruplama yapanlara da rastlanýr.

Yarým kafiye: kafiye olan kelimelerde sondan tek bir sestep harfin benzeşmesidir. Eski manzum eserlerde rastlanan kafiye türü buydu. Genellikle âbýklar tarafýndan kullanýlmýptyr. Durup düþünmeye, kafiyeyi deđiptirmeye zaman ve imkânlarý olmadýđy için yarým kafiye daha kullanýpýly bulunmuştur. Bu ses sazla da desteklenmiştir. Burada ses benzerliđi kesin ve kati deđildir. Divan pairleri bu tür kafiyeye pek ilgi göstermemişlerdir.

Redif: mýsra sonlarýnda genellikle kafiyeden sonra gelen yazýlýplary ve anlamlary ek, kelime veya kelime grubuna denir. Kafiye rediflerden önce bulunur. Âbýk edebiyatýnda redife dönerayak denir. Her zümre ve devir piirinde kullanýlmýptyr. Redif ek ise ek redif, kelime ise kelime redif adýný alýr.

Burada üzerinde durmamýz gereken nokta. Redifin olduđu yerde kafiye vardýr meselesi. Yukarıda kafiye tanımlarýna baktýk. TDK sözlüdündeki tanımla bunu genelleştirirsek "uyak" kelimesinde birleşebiliriz. Uyak, adý üstünde uymadan geliyor. Yani ses benzerliđi bu yönüyle deđerlendirilirse redif de kafiye de bir ahenk unsuru. Elbette kafiye epittir redif diyemeyiz. Redif için zayıf kafiye diyenler de var. Bununla beraber ayný görevde kullanýlan ek ve kelimelerin redif sayýlmasý için illa ki kendisinden önce kafiye gelmesi gerekmez. Mantýken düþünürsek -dý, -di geçmiş zaman ekidir. "Gel-di" ve "del-di" kelimelerini alalım burada kafiye var bu yüzden -di redif; "gel-di" ve "bin-di" kelimelerini ele alalım, burada kafiye yok bu yüzden redif de yok öyle mi? Kafiyesiz kullanýnca -di -dý ekinin hüviyeti mi

deđiþiyor? Baþka bir þekle mi bürünüyor? Elbette hayýr. Redifler asýl kafiyenin sesini zenginleptirdikleri gibi tek baþlarına ahenk unsuru olarak da kullanýlmýþlardýr.

Günde beþ on kere yýkar sererdi

Gece anam gündüz babam giyerdi

Satayýdým üç beþ kurup ederdi

Yakasý yeni yok gömlek nicoldu?

Selimi

Hiç akmayan bir zaman nehrinin sularýnda

Ne uçan bir kýrlangýç, ne sedef kumsalýnda

Tanpýnar

Öterken aþaçlarda kuþlar tahayyül içinde

Bakýþlarında sükunun zehri, dinliyeceksin

Türlü acýlar þekillenecek yine içinde

"Ah! Þairim bu akþam da geçmedi" diyeceksin

Orhan veli

Þiiri neden bu kadar mekanikleþtiriyoruz? Neden bu kadar matematiksel hale getiriyoruz? Bu tür yaklaþýmlar bana ikiye bölünüyorsa çift sayý, bölünmüyorsa asal sayý gibi geliyor. Ýçeriðe de dikkat etsek. Mana hiç mi bir þey ifade etmiyor bizim için?

Toparlayacak olursak, divan þiiri kafiyeye sýký sýkýya baðlýdýr. En ufak hatayý bile kabul etmez. Halk þiirine gelince halk þiiri bizde yakýn zamana kadar sözlü haldeydi. Hani "halk" edebiyatýydý. Halk kimdi? Halk kelimesi daha çok avam manasýna kullanýlýyordu. Yani halk köylerimizde mektep medrese görmemiş insanlardý. Karacaoðlan'dý, Dadaloðlu'ydu vs vs vs. Benim dedemdi. Dedem okul görmedi. Ama þiir söylüyor. Belki kafiyeyi redifi duymuş ama yarımdý tamdý böyle þeyleri bilmiyor. Muhtemelen ondan öncekiler de bilmiyordu. Özellikle Milli Edebiyat dönemiyle beraber halka yöneliþ oldu. O dönemlerde mektep medrese görmüş edebiyatçýlar halk edebiyatýný sistematize etmeye çalıþtýlar. Halk þiiri kulak kafiyesine dayanýyor. "Güldür", "soldur" "bildir" gibi ifadeler kafiyeli sayýlabiliyor. Kafiyede mümkün olduðu kadar esnek. Kafiyenin geçmiþten günümüze bir portresini çizmeye çalıþtým. Sürekli bir deđiþim var. Þiir statik deðil dinamik bir bütünlük. Eðer biz yerimizde sayarsak yenilik bunun neresinde? O zaman üçüncü yeni deðil üçüncü eski olur. Bir, Ýslamiyet öncesi Türk edebiyatý, iki, Ýslamiyet etkisinde Türk edebiyatý, üç Âþyk edebiyatý. Grubun adýný da Âþyk edebiyatý veya halk edebiyatýna çevirelim. Hem paylaþacak zengin bir içerik olur, hem de atýþma gibi etkinlikler yapabiliriz. Yakýn zamana kadar âþyk edebiyatý sazşýz düþünülmüyordu. Ýslamiyet öncesinde hatta çok daha eski dönemlerde hep bir müzik aleti vardý. (Tabi kalem þuarasý denilen þairler de vardý.) Þiirlerin çoðu da irticalen söyleniyordu. Bu yüzden usta çýrak iliþkisi dýþýnda güçlü bir sistemden söz edemeyiz. Durak da þiirlerin ezgiyle söylenmesini kolaylaþtırmak için doðmuş olsa gerek. Redif þiirin eksenidir. Bilhassa divan þiirinde konu redif üzerinde döner. Nihayetinde kafiye de redif de ahenk unsurudur. Bizim kök olarak bildiðimiz birçok kelime ekli (gövde) halde. Derin bir morfoloji bilgisine ihtiyacýmız olacak.

Bu uzun mesajý yazmamýn sebebi Sefa Bey oldu. Daha doðrusu onun bir þiirine "bu þiir deðildir" denilmesi oldu. Herhalde bana bundan daha büyük bir kötülük yapýlamazdý. Sefa Bey neler hissetti bilemiyorum.

Düz bir cümle olursa, redif
 Özne sonra zarf gel ir. redif
 Yükleme sonda durursa, redif
 Ýpbuna Türkçe den ir redif

Halk þiirindeki esnekliði göz önünde bulundurup gelir -d enir zengin kafiye bile diyebiliriz. Kitaplarda bu konu üzerinde pek deðerlendirmeye rastlamýyoruz. Ýlim adamlarý halk þiirinde kafiyenin çok esnek olduðunu söylüyorlar. Bir de týpký 1'in sađýndaki sýfýrlarýn sayý ifade edip solundakilerin deðeri olmadýđy gibi benzer harflerin kimi durumlarda kafiye dahil edilebileceđini söylüyorlar. Ben zengin kafiye derken buradan hareket ettim. Sadece redif bile olsa bence þiirdir. Ben örnekleri çoðaltmak istemiyorum. Daha dođrusu baþta ifade ettiðim gibi haddimi aþmak istemiyorum. Eðer deðerlendirme redifi at kafiye bak, kafiye varsa þiir yoksa deðil, tarzýnda olacaksa ayaða da bakmak lazým. Öyle ya halk þiirleri hep ayaklýdır. Buradan hareketle Necip Fazýl baþtan kaybetti. Daha baþka Akif, Dranas, A. Nihat, Cahit Sýtký (isimleri bile sayfalar alacak bir sürü isim) vs vs vs bunlarýn hiçbirini þair deðil. E ne kaldý?

Mesajýmý baþladýđým gibi bitirmek istiyorum.

Hoþ çakalýn efendim,

Hepinize saygý ve sevgilerimi sunuyorum. Genellikle gruptaki konular üzerinde en son yazanlardan birisi oldum. Bu mesaj vesilesiyle Ramazan bayramýnýzý ilk kutlayan olayým.

Grupta yapça en küçüðünüz belki de benimdir. Bu yüzden ne söylediðimi bilmesem de haddimi bilmek isterim. Bu yüzden çok zaman aktif bir katýlýmcý olarak deðil, izleyici olarak takip ediyorum. Redif ve kafiye üzerine yazýlanlarý kendimce yeterli gördüðüm için de bu konuya katýlmamýptým. Aranýzda bulunmaktan çok mutluyum. Hepinizi ayrý ayrý takdir ve tebrik ediyorum. Ayrýca eðer haddimi ve saygý çerçevesini aþtýđým yerler olursa þimdiden affýmý rica ediyorum.

Not: Sefa Bey, gönderdiðiniz deðerlendirmeler yenilir yutulur cinsten deðil. Ben sizin þiirlerinizi gerçekten beðenerek okuyorum. Daha sert ve kısa bir cevap yazmak isterdim. Ama muhataplarým benden yapça çok büyükler, Ramazan ayýndayız uygun olmaz diye düþündüm. Mesaj da böyle uzadı. Ressam hikayesi birçok þeyi anlatýyor aslýnda. Keþke eleþtirm demeseydiniz. Saygýlar, sevgiler sunuyorum.

Kafiye-redif bahsinde büyük ölçüde Türk Dili ve Edebiyatý Ansiklopedisi Cilt:5 (Dergâh Yayınları)'den yararlandým.

Mehmet PEKTAÞ